

Hoe ontwikkel ik een ijzersterk volkscultuurproject?

Tekst Jolly van der Velden

Het is gezellig druk in Voormalig Klooster De Lantaern in Nieuwegein. In deze sfeervolle locatie zijn mensen uit allerlei erfgoedorganisaties, op uitnodiging van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, bij elkaar gekomen voor de studiedag: Hoe ontwikkel ik een ijzersterk volkscultuurproject?

Ineke Strouken opent de dag met een praktische inleiding over de voorwaarden van een goed volkscultuurproject. Eerst een pas op de plaats. Wat houdt volkscultuur in? Volkscultuur is een actief proces, gericht op de toekomst, met wortels in het verleden. Het gaat om alledaagse cultuur die het heden met het verleden verbindt, van generatie op generatie wordt doorgegeven, te maken heeft met je *roots* en vorm geeft aan je identiteit. Volkscultuur is herkenbaar voor iedereen en de kennis er over is gemakkelijk te delen met anderen. Het gaat onder andere over levenslooprituelen, jaarfeesten, alledaagse of streektradities en ambachten.

Een volkscultuurproject is gebaseerd op drie pijlers:

- Vergroten van kennis en inzicht.
- Doorgeven en delen van tradities en rituelen, zowel tussen generaties als tussen verschillende culturen.
- Bevorderen van een actieve, eigentijdse omgang.

Een goed project stimuleert altijd een actieve houding van de deelnemers, waardoor zij zich meer bewust worden van hun culturele bagage. Betrokkenheid zorgt ook voor verankering. Een project is pas geslaagd als de groep die het uitvoert het als hun project beschouwt. Ineke Strouken is vanwege die betrokkenheid erg voor projecten die 'van onder op' georganiseerd worden.

Van plan naar poen

De volgende spreker is Jan Klumper. Hij is de schrijver van *Heb je wel gehoord van de zilveren vloot?* Een boek waarin hij ingaat op het maken van een goed volkscultuurproject dat bovendien geschikt is om subsidie aan te vragen. Klumper komt uit de 'fondsenwereld' en spreekt dus uit ervaring. 'Jullie hebben goud in handen,' begint hij zijn verhaal. Er zijn veel fondsen momenteel gevoelig voor culturele projecten waarin mensen participeren. Leren, delen en doorgeven, daar gaat het om.

'Al ben je nog zo gek van de inhoud; subsidies of vergunningen horen er ook bij!' Zijn advies is om die processen gelijk op te laten lopen, om frustraties te voorkomen en tijdig te kunnen bijsturen. Andere tips zijn: begroot reëel, maar niet te krap en zorg dat je optimaal aansluit bij de doelstelling van een fonds of de overheid. Weet wat hun speerpunten zijn!

'Welke positieve neveneffecten heeft het zoal om subsidie aan te vragen?' Even lijkt de vraag in de lucht te blijven hangen. 'Zijn die er dan?' Maar binnen twee seconden gonst het van de ervaringen die worden uitgewisseld. Effecten die na een paar minuten brainstormen worden genoemd zijn: 'Je leert helder en scherp de doelstelling van je project formuleren, je bent bezig met netwerken en je werkt samen.' Klumper voegt er nog aan toe: 'Het brengt leven in de brouwerij en dynamiek.' Projecten en evenementen noemt hij

de vliegwielen van een organisatie; ze houden de boel aan de gang.

Tips om aan de slag te gaan

- Plan tijdig, zowel qua organisatie als qua financiën. Gemeenten en fondsen hebben tijd nodig. Als het niet lukt kun je nog ergens anders heen.
- Beschrijf het traject helder en met meetbare resultaten in het projectplan, bijvoorbeeld zoveel vrijwilligers gaan zoveel interviews doen. Als je doelstelling is het bevorderen van historisch besef, moet je je afvragen hoe doe ik dat? En wat is historisch besef eigenlijk? Je kunt beter als doelstelling nemen: een historische markt met vijftig deelnemers en duizend bezoekers. Dan wordt tijdens het organiseren ook duidelijker waar je op moet bijsturen. De evaluatie wordt functioneler.
- Een projectplan schrijf je in eerste instantie voor jezelf zodat je een goed beeld krijgt. Vervolgens pas voor de opdrachtgever of geldschieter. Gebruik de aanvraagformulieren van het fonds, en het schema en de checklist projectbeschrijving uit de reader in *Heb je wel gehoord van de zilveren vloot?*
- Vraag je af of de groep het plan organisatorisch aan kan en probeer iemand te vinden die het leuk vindt om geld te zoeken. Dat hoeft niet per se iemand te zijn die enthousiast over de inhoud is.
- Deelfinanciering is ook mogelijk. Je kunt verschillende fondsen aanschrijven. Werk samen met een andere groep, als er een ondergrens is voor een project dat je alleen niet haalt. Woningbouwverenigingen kunnen ook geldschieter zijn. Zij hebben belang bij wijkopbouw. Denk ook eens aan regionale fondsen of de lokale Rabo-fondsen.
- Blijf investeren in nieuwe vrijwilligers. Denk niet, we hebben geen vrijwilligers. Een nieuw project levert altijd weer nieuwe vrijwilligers op.
- Een reactie uit de zaal is dat in het kader van de WMO de gemeente de wettelijke plicht heeft vrijwilligerswerk te stimuleren.

Nog een vraag aan de zaal. 'Wat is beter, een groot, langdurig project of meer kleine projecten?' Opnieuw ontstaat er een levendige discussie. Een paar reacties:

'Het hangt van de inhoud van het project af.'

'Bij een groot project ben je kwetsbaarder doordat je meer tijd en geld investeert.'

'Kleine projecten kunnen ook een samenhang hebben.'

Een project voor een historische speeltuin in Gelderland is, om meer tijd te krijgen bij de fondsen, in stukken geknipt. Dat heeft goed gewerkt.

Klumper vult nog aan dat een paar kleine projecten achter elkaar, meer lucht kunnen geven. Ook heb je meer grip op meetbare resultaten en kun je dynamischer en meer flexibel zijn.

Bovendien is 95% van de projecten al eens gedaan. 'Positieve na-aperijen', noemt Klumper ze. 'Wees daar dus ook niet bang voor, maar benut kennis die elders is opgedaan.' Een reactie uit de zaal hierop: 'Iets unieks hebben is vaak een eis. Ik kan het woord innovatie niet meer horen.' Klumper herkent dit wel, maar 'uniek zijn kan op veel manieren; je kunt ook nieuw zijn op een bepaalde plek of locatie.'

'Er zijn bureaus die je de aanvraag aan een fonds uit handen kunnen nemen. Is dat een goed idee? Klumper: 'Bij een aanvraag tot twee à drie ton kun je het best zelf. In de praktijk kunnen tussenbureaus toch niet altijd exact de essentie van jouw project verwoorden.'

Een tip uit de zaal: 'Bij de provincie werken adviseurs die een paar uur gratis kunnen adviseren. Maak er gebruik van.'

Fonds Cultuurparticipatie

De volgende spreker is Josephine Lemmens van het Fonds voor Cultuurparticipatie over de nieuwe plusregeling. De plusregeling is een projectregeling voor inspirerende initiatieven op het gebied van actieve, culturele participatie. Het gaat om verbreding, ontwikkeling en vernieuwing. Projecten die een voorbeeld zijn voor anderen. Het initiatief hoeft geen landelijk bereik te hebben. De doelstelling is dat zoveel mogelijk mensen in hun vrije tijd meedoen aan culturele activiteiten. Voor hun eigen ontwikkeling, maar ook om de onderlinge band in een stad of dorp te bevorderen. Er zijn geen hokjes geplaatst tussen amateurprojecten, cultuur-educatie en volkscultuur omdat onderwerpen steeds meer interdisciplinair worden benaderd.

De voorwaarden om in aanmerking te komen voor de plusregeling zijn:

- actieve deelname
- een onderscheidend karakter
- waarborg van kwaliteit
- een ondergrens van € 10.000

Er is 4,4 miljoen per jaar beschikbaar. Maximaal 50 % van de projectkosten worden betaald. Het minimaal aan te vragen bedrag is € 5000, het maximaal aan te vragen bedrag is € 100.000. De organisatie moet dus zelf hetzelfde bedrag kunnen inleggen. Investeren in bedrijfsmiddelen is niet mogelijk. De duur varieert van een project van een dag tot maximaal twee jaar aaneengesloten.

‘Het gaat bij ons niet zozeer om het eindproduct, maar om de actieve participatie. Het gaat om de ontwikkeling van de deelnemers. Een jaarlijks terugkerend concert valt daardoor niet binnen onze voorwaarden. Doordat wij op zoek zijn naar inspirerende initiatieven, mag er ook wel eens wat mislukken,’ zegt Josephine Lemmens. Ook zij benadrukt het belang van een goed geschreven plan. ‘Het is veel werk, maar het kan echt helpen.’ Op een vraag uit de zaal of een *oral history* - project kan worden ingediend antwoordt Lemmens bevestigend. Het gaat niet alleen om kunstprojecten, maar ook om lokale geschiedenis. Ten slotte het advies om ook bij de eigen gemeente of provincie te kijken naar de mogelijkheden.

Voor uitgebreide voorwaarden en criteria zie de uitgereikte reader of kijk op: www.cultuurparticipatie.nl.

Het bedenken van ijzersterk projecten

Na een heerlijke lunch gaat het programma verder met Johan Idema en Roel van Herpt, schrijvers van het boek *De zin die kleefde*, over het bedenken van ijzersterke plannen. Zij werken bij adviesbureau LAGroup.

De zin die kleefde gaat over wat de schrijvers noemen ‘de zachte kant’ van de aanvragen voor culturele projecten. Hoe maak je jouw plan bijzonder? Waardoor valt het op bij fondsen die heel veel plannen lezen?

Het boek bestaat uit vijftig bondige tips, uitdagend vormgegeven.

- **Laat de man (m/v) achter het plan zien**

Dus niet: ‘Onze stichting beoogt...’, maar laat iemand iets vertellen over de dagelijkse gang van zaken. Bijvoorbeeld een bestuurslid of een vrijwilliger. Het plan krijgt dan een gezicht en wordt levendiger doordat het minder formeel is.

Een opmerking uit de zaal: ‘Fondsen vragen juist kort en bondig te formuleren.’

‘Herkenbaar’, is de reactie. ‘Het is een afweging. Geen hele lange teksten, maar een uitspraak of een foto kan goed werken.

Nog een vraag: ‘Is het verstandig de teksten in de wij-vorm te schrijven, of vanuit de instelling?’ ‘Schrijf maar op zoals je het zou vertellen. Maak het persoonlijk.’

- **Eigenwijs? Doen**

‘...maar alles met mate,’ wordt er direct achteraan gezegd. Als voorbeeld geven ze de mogelijkheid gemotiveerd van een criterium af te wijken. Dat is eigenwijs, maar kan goed werken. Als je maar kunt uitleggen waarom dit specifieke criterium niet werkt voor dit project.

- **Kijk door de ogen van een ander**

Probeer je te verplaatsen in je publiek of bezoeker. Schrijf vanuit dát perspectief waarom jouw project belangrijk is. Bedenk waarom ze naar jou toekomen.

- **Het oog wil ook wat**

Veel plannen bestaan uit lappen tekst. Dat kan saai ogen. Laat ook eens wat zien: logo’s, foto’s, sfeerbeelden of symbolen. De beoordelaars zijn in het algemeen generalisten, een beeld kan helpen om de essentie te verduidelijken.

Als tip voor de formulieren die als ‘dodelijk voor je creativiteit’ worden ervaren, noemen de sprekers de mogelijkheid van een bijlage, maar ook weer niet te veel!

- **Al het goede komt in drieën *Say it simple, be calm and smile***

Met andere woorden: zeg in drie zinnen waar het om gaat bij jouw project. Zorg dat het verhaal helder in je hoofd zit.

Vervolgens wordt het publiek uitgenodigd om te oefenen. Dat valt niet eens mee. Een zin die volgens de sprekers ‘klevend’ genoemd kan worden is: ‘Het heden is de folklore voor morgen.’

- **Denk aan je concurrent**

Wie zijn ze? Wat doen ze? Dit aspect wordt weinig benoemd in plannen, terwijl fondsen er wel in geïnteresseerd zijn. Het is ook een manier om je eigen werkwijze te verduidelijken.

Vraag: 'Is het verstandig om met je concurrent samen te gaan werken?'

'Ja, geef je plan onderdak, kijk welke initiatieven er al zijn. Een samenwerking tussen bijvoorbeeld een historische vereniging en een museum is goed mogelijk.'

- **Kies succesvolle vrienden**

Deze tip gaat over referenties. Is jouw project elders al eens gedaan? Zo ja, neem contact op. Naar de financiers kan het helpen als je benadrukt dat jouw plan een bewezen succes is.

- **Bezocht of bereikt?**

Over de tirannie van de bezoekersaantallen. Terwijl de doelgroepen en wat je teweeg brengt minstens zo belangrijk zijn. Uit de zaal komt de reactie dat er een bedrag per bezoeker wordt gerekend, terwijl sommige projecten de tijd moeten krijgen om te groeien. Het is belangrijk om ook dat goed te beschrijven, is het antwoord. Het ene fonds is gevoeliger voor dit soort zaken dan het andere.

- **Een kans om mee te denken**

Het kan slim zijn om een project maar voor driekwart uit te denken. Door een stuk open te laten bied je de gelegenheid aan de praat te raken en de financier invloed te laten uitoefenen.

- **Omkijken om vooruit te komen**

Fondsen willen ook graag weten wat je van mislukkingen hebt geleerd. Wat ga je daardoor in het vervolg anders doen? Koppel dus ook evaluaties terug naar een financier. Het fenomeen 'brilljante mislukking' wordt genoemd.

- **Ga op zoek naar de zin die blijft hangen**

Laat je plan door meer mensen lezen en vraag wat blijft.

Een laatste vraag: 'Er zijn ijzersterke projecten die maar voor twee of drie jaar subsidie krijgen en die je wel langer wilt laten lopen. Is daar een oplossing voor?'

'Kijk of je het structureel gefinancierd kunt krijgen door de overheid of pas het project steeds een beetje aan.'

Vijf inspirerende projecten

Marjan Beijering en Jan Grolleman vertellen over hun project 'Liefde in het landschap'. Dit project gaat over de verhalen van liefde, die verbonden zijn met een plek in het landschap. Iedereen heeft daar wat mee, want iedereen heeft er wel een of andere herinnering aan. Vroeger en nu worden zichtbaar gemaakt en in beeld gebracht, in samenwerking met andere partijen zoals musea, muziekverenigingen en verzorgingshuizen. Ook willen zij stil staan bij de vraag hoe jonge mensen nu met het thema omgaan.

De stappen die genomen worden zijn creatief en divers: het doen van onderzoek waarbij vragen worden gesteld waar mensen elkaar hebben leren kennen, waar de geliefde vandaan kwam en welke belemmeringen er waren; een verslag in een magazine; een theatertour, waarbij mensen worden uitgenodigd zelf ook met hun verhalen te komen; een schoolproject en een blijvend spoor in de vorm van markeringen in het landschap. De connectie tussen het landschap en het verhaal wordt hierdoor ter plekke zichtbaar. Een prachtige manier om de plaatselijke betrokkenheid bij alle generaties te vergroten, om nieuwsgierig te worden. Als voorbeeld wordt een slagboom in een bos genoemd met daarop de tekst: 'Daar zag ik haar altijd in de verte op de fiets aankomen.'

Peter Saal van Erfgoed Noord-Holland gaat in op 'Beloofd land', een driejarig project waarin een culturele biografie van de Wieringermeer gemaakt wordt. De verhalen van de bewoners worden afgezet tegen de reguliere geschiedschrijving. Het project is een zoeklicht op de regionale identiteit. De aanleiding voor dit project is tweeledig. Aan de ene kant zijn er nu nog pioniers uit het gebied die veel kunnen vertellen over de geschiedenis; bijzonder is dat er destijds een nieuwe, maakbare samenleving werd gecreëerd. Anderzijds staat de polder enorme ruimtelijke en maatschappelijke veranderingen te wachten. Mogelijk levert het project creatieve oplossingen daarvoor op.

Het project is veelzijdig en bestaat uit veel onderzoek, verhalen van bewoners, educatie, theater en beeldende kunst. Alles komt samen in het Beloofd Landhuis. Daar worden de verhalen verteld,

de kunst tentoongesteld en nog veel meer. Het is het punt waar betrokken belanghebbenden elkaar ontmoeten. Heel waardevol, ook al noemt Saal het openhouden van zo'n groot gebouw 'een molensteen'.

Charlotte Reijngoudt, streektaalfunctionaris van het Gelders Erfgoed heeft een 'Streektaalkist' ontwikkeld. Gelderland heeft veel dialecten: er zijn zes dialectgebieden en drie dialectgrenzen. Er is dus genoeg om aandacht aan te besteden en te bewaren voor de toekomstige generaties. In dit project worden dialectopnames verzameld. Er wordt aan mensen gevraagd hun verhaal, hun eigen ervaringen te vertellen aan de hand van vijf publieke feesten: Sinterklaas, Kerstmis, Oud en Nieuw, Koninginnedag of Kermis. Of naar aanleiding van een private gebeurtenis rondom geboorte of overlijden. Juist het spreken van dialect is belangrijk voor het uiten van emoties.

Als deze 'koffer vol verhalen' gevuld is, komt er een reizende tentoonstelling, een database en wordt er een lesmethode voor de scholen ontwikkeld.

Saskia van Oostveen van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur ging in over haar ervaringen met de tentoonstelling 'De was buiten'.

Dit is een leuke, speelse tentoonstelling die op wasgoed gedrukt de toeschouwer achtergronden geeft bij de belangrijkste tradities in Nederland. Het ziet er uitnodigend en heel Hollands uit, die was aan de lijn. Een bijkomend voordeel van deze vorm is dat het gemakkelijk vervoerbaar en opzetbaar is én natuurlijk wasbaar. Ook kunnen mensen het materiaal zelf aanvullen met waar op dat moment behoefte aan is. Zo waren er in Heemstede ook blanco T-shirts, waar de bezoekers hun eigen traditie op konden schrijven. Sinds de start van het Jaar van de Tradities is de tentoonstelling al op veel plaatsen in het land en daarbuiten geweest. Door het bekijken van al dat wasgoed worden mensen zich meer bewust van de tradities. Ze herkennen ze, maar krijgen ook informatie over nieuwe tradities: genoeg stof om aan de praat te raken.

Connie Eggink van Kunstgebouw heeft een film over identiteit gemaakt: 'Zij van Katwijk'.

Het gaat over verhalen die te maken hebben met de plek waar je

woont. De film wordt in het plaatselijke museum vertoond en heeft bij het publiek al veel gespreksstof opgeleverd. De Katwijkers voelen zich er bij betrokken en herkennen het thema. 'Het is Katwijk ten voeten uit,' wordt er vaak over gezegd. Er is tevens een educatief project voor het middelbaar onderwijs ontwikkeld. Ook wij krijgen de film te zien en maken kennis met de gedachten en overwegingen van een meisje uit Katwijk: 'Een land waar je geboren wordt en nooit meer weggaat, tot je goed kijkt.' (...) 'Hoe hard ik ook fantaseer, mijn voeten lopen me altijd terug naar huis,' zegt ze.

De sfeervolle details en mooie teksten trekken de aandacht volledig. 'Je ruikt de meegebrachte zee,' zegt het meisje op een gegeven moment. Het scheelt niet veel of dat gaat ook op voor het publiek in Nieuwegein.

Afsluiting

Na afloop is er een gezonde borrel waar nog even druk wordt nagepraat. Eén van de deelnemers verbaast zich erover dat er bij de presentaties van de projecten met geen woord is gerept over de mogelijke rol van de regionale omroepen. Vanuit eigen werkervaring vindt hij dat zeker in de helft van de projecten een 'fantastische documentaire' zit. Dat zou voor de omroep interessant zijn, maar ook voor het project vanwege het grote bereik. Ook zou de omroep gebruikt kunnen worden voor het opvragen van bruikbare, al bestaande interviews uit hun archief.

Een korte rondgang maakt duidelijk dat de mensen tevreden zijn. Ze noemen de dag een goede netwerkgelegenheid, een kans om nieuwe ideeën op te doen en het is prettig elkaars frustraties rondom subsidieaanvragen te herkennen. Gewaardeerd wordt dat alles praktisch op een rij is gezet, zeker voor mensen die nog niet zoveel ervaring hebben met aanvragen. De themabanieren van Cultureel Erfgoed Noord-Holland over tradities worden weer opgerold en de bedrukte T-shirts van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur van de lijn gehaald. Er wordt nog gauw een krentenbol gepakt voor in de trein. Een vruchtbare dag van ontmoeting en kruisbestuiving zit er op. ▶